

GICZI ZSOLT^{ID}

egyetemi adjunktus
Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Modernkori Magyar Történeti Tanszék
e-mail: dr.giczi@gmail.com

Két evangélikus lelkész véleménye a szabadkőművességről az 1870-es és 1880-as évek Magyarországon

A tanulmány címében szereplő két evangélikus lelkész egyike Poszvék Gusztáv. Poszvék 1826. július 2-án született a karintiai Gnesauban, ahol édesapja, Poszvék Keresztély lelkipásztor volt. A lelkészi család 1832-ben Sopronba költözött, ahonnan a családfő származott.¹ Ott végezte Poszvék Gusztáv elemi iskolai és gimnáziumi, majd teológiai tanulmányait. Ezek befejezését követően az 1846/47-es tanévben a tübingeni, az 1847/48-asban pedig a jénai egyetemen tanult. Lelkészi vizsgájának sikeres letétele és felavatása után, 1848 őszén Rév-Komáromban lett a protestáns iskola tanára és az evangélikus egyházközség segédlelkésze. 1850-től a soproni evangélikus líceumban tanította a természettudományokat, valamint a német nyelvet és irodalmat. A soproni gyülekezet egyik lelkipásztorává is megválasztották. Sopron a korabeli magyarországi evangélikusság legfontosabb központjai közé tartozott, ahol lelkésznek és tanárnak lenni jelentős dolognak számított. Poszvék 1884-ben vonult nyugalomba megromlott egészségi állapota miatt. 1904. április 11-én halt meg szeretett városában, Sopronban.² Halálakor az *Evang. Egyház és Iskola* című lapban megjelent nekrológ szerzője így írt róla: „Közéletünknek ama ritka alakjai közé tartozott, kiknek sorai mindinkább gyűrűlnek s kik

---

^{ID} orcid.org/0000-0003-4544-9146

¹ Szinyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 11. köt. Budapest, 1906. 85–86.

² Gombocz Miklós – Poszvék Sándor: *A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi soproni líceum államilag segélyezett főgimnáziumának és bölcsészet-theológiai főiskolájának értesítője az 1903/4-iki tanévről*. Sopron, 1904. 14–15.

ma már alig tapasztalható hithűséggel, törhetetlen idealizmussal csüggenek egyházuk, hazájuk és az emberiség javán.”³

Tanári és lelkesítő működése mellett jelentős volt Poszvék részvétele Sopron társadalmi, kulturális és sportéletében. 1866 és 1871 között a Soproni Torna- és Tűzoltóegyesület tornabizottságának elnöki tisztségét töltötte be.⁴ Az 1867-ben alakult Soproni Történelmi és Művészeti Egyletnek pártoló tagja volt, és egy ideig vezette annak levéltárát.⁵ Az 1886-ban létrehozott Sopron Megyei Régészeti Társulat munkájába szintén bekapcsolódott, és az éremgyűjtemény tiszteletbeli őrévé választották.⁶ Hosszú ideig látta el a városi kaszinóegyesület jegyzői feladatait. Buzgólkodott a jótékonyági szervezetekben. 1899-ben az elzúllott gyermekeket gyámolító szeretetház létesítésének kezdeményezője volt a helyi szabadkőművesek megbízásából.⁷ Az intézmény megnyitását követően ő vezette annak felügyelőbizottságát.⁸ A soproni népgyermekkert – mai kifejezéssel óvoda – ügyét ugyancsak szívén viselte, és a Gyermekkert Egylet titkáraként segítette működését.⁹

Sokrétű elfoglaltságai mellett Poszvéknak maradt ideje arra, hogy bekapcsolódjon a szabadkőműves szövetségbe. A magyarországi szabadkőművesség virágkorát élte a dualista korszakban. Az egyszerű polgárok mellett befolyásos politikusok és közéleti szereplők, neves művészek és tudósok ismerkedtek a királyi művészettel. Egyes társadalmi körökben szinte divat volt szabadkőművesnek lenni. A testvérek közül nem hiányoztak a protestáns egyházi személyiségek sem. A gyorsan szaporodó páholyok között volt a soproni, ami 1869-ben alakult *Zur Verbrüderung* (Testvérüléshez) néven.¹⁰ A páholyban kezdetben a német nyelvet használták, később ezzel párhuzamosan a magyart is. 1902-ben áttértek a kizárólagos magyar nyelvű tevékenységre. Egy évvel korábban, 1901-ben új elnevezést vettek fel: akkortól Széchenyi szabadkőműves páholyként működtek.¹¹ Ezek a tények jelzik a nemzeti érzés és szellemiség erősödését körükben. A soproni szabadkőművesség magyarosodási folyamatát Poszvék Gusztáv elkötelezetten támogatta. A páholyban zajló élénk munkálkodás gyakorlati eredményeként már 1869-ben létrehoztak egy népkönyvtárat, ami az első ilyen intézmény volt az országban. A fent említett népgyermekkert és az elzúllott gyermekeket befogadó szeretetház

³ Vojtkó Pál: *Poszvék Gusztáv*. Evang. Egyház és Iskola, 22. évf. 19. sz. (1904. május 12.) 238. Az idézetekben az olvashatóság és az érthetőség megkönnyítése érdekében kijavítottam a nyomtatási hibákat, a régies alakokat pedig a megváltozott helyesírási szabályoknak megfelelően írtam át. Ezek a javítások az eredeti szövegek értelmét nem változtatták meg.

⁴ Röch Frigyes: *A „Soproni Torna- és Tűzoltó-Egyesület” 40 éves történetéből*. Herkules, 24. évf. 1. sz. (1907. január 15.) 5.

⁵ Domonkos Ottó: *Száz éves a soproni múzeum*. Soproni Szemle, 21. évf. (1967) 2. sz. 131.

⁶ Récsi Viktor (szerk.): *A Sopronmegyei Régészeti Társulat első évkönyve*. Sopron, 1887. 63.

⁷ *Soproni Szeretetház*. Sopron, 29. évf. 81. sz. (1899. április 9.) 1.

⁸ *A „Soproni Szeretetház” ügye*. Sopron, 33. évf. 58. sz. (1903. május 13.) 4.

⁹ Kelényi Ferenc: *Soproni gyermekkertek a 19. század második felében*. Soproni Szemle, 17. évf. (1963) 1. sz. 11–12.

¹⁰ Berényi Zsuzsa Ágnes: *A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története*. In: Csihák György (sorozatszerk.): *A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történetstálalkozó előadásai és iratai*. Komárom–Komárno–Zürich, 1995. 97–98.

¹¹ Berényi: *A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története*, 101.

létesítésében a soproni szabadkőműveseknek kiemelkedő szerepük volt. Működtek még rabsegélyező egyletet, anya- és csecsemővédő egyesületet és idős, magatehetetlen embereket gondozó otthont. A páholy igen eredményesen kapcsolódott be a helyi szociális és kulturális tevékenységbe.¹²

Poszvék Gusztávot 1869. május 29-én avatták szabadkőművessé. Ugyanakkor alakult meg Sopronban az említett páholy, amelynek alapítói között Poszvék mellett ott volt a város evangélikus líceumának két másik tanára és a híres oktatási intézmény igazgatója is.¹³ Rajtuk kívül jómódú polgárok, a gazdasági élet befolyásos személyiségei, orvosok, ügyvédek és a közélet ismert szereplői csatlakoztak a testvéri lánchoz. Poszvékot a páholy szónokává választották. Ezt a tisztséget 1889-ig viselte, amikor a helyettes főmesteri feladat ellátását bízták rá. 1892-től 1898-ig főmesterként vezette a soproni szabadkőműveseket. Ekkor idős kora és gyakori gyengélkedése miatt lemondott a páholy irányításáról. Munkássága elismeréseként szabadkőműves társai örökös tiszteletbeli főmesteri címet adományoztak neki. A hazai szabadkőművesség országos szervezete, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy pedig tiszteletbeli tagsággal ruházta fel.¹⁴ Halálakor a nagypáholy hivatalos közlönye, a *Kelet* a következő szavakkal búcsúzott tőle: „A társadalomban részt vett minden kulturális és jótékony célú intézet létrehozatalában. Tisztelték őt tehetségéért, szerették jóságáért s sokat használták föl munkakedvét. Áldásos volt élete. Legyen áldott emlékezete.”¹⁵

A Sopronban működő szabadkőművesek többet kiadtak Poszvéknak a páholyokban elmondott beszédeiből. A testvéri közösség által használt hivatalos nyelv változása miatt ezek közül a korábbiak németül, a későbbiek magyarul hangoztak el. Bennük többször esett szó vallási kérdésekről, valamint a szabadkőművesek és az egyházak viszonyáról. Az utóbbival kapcsolatban Poszvék a szabadkőműves társai körében tartott első szónoklatában ezt mondta: „Az igazi szabadkőműves [...] hű tagja gyülekezetének és az egyház iránti közömbösség épp oly távol áll tőle, mint a nyers fanatizmus.”¹⁶

Poszvék Gusztáv szabadkőművességgel foglalkozó munkái közül a legismertebb 1877-ben jelent meg *A szabad kőművesség lényege s feladata. Különös tekintettel honi viszonyainkra* címmel.¹⁷ Megírására az készítette Poszvékot, hogy páholya pályázatot írt ki egy mű elkészítésére, ami a kívülállók körében népszerűsíti a szövetségüket. A soproni lakosság részéről ugyanis kezdetben ellenérzést tapasztal-

---

¹² Dr. Dömölki János: *„A népért, a sötétség ellen, az igazsággal!” A szabadkőműves szövetség magyar nyelvű irodalmának kalauza és bibliográfiája 1786–2017*. Budapest, 2017. 105.

¹³ Berényi: *A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története*, 97.

¹⁴ Gyászrovat. Poszvék Gusztáv. *Kelet*, XVI. (29) évf. 4. sz. (1904. április 25.) 112.

¹⁵ Gyászrovat. Poszvék Gusztáv, 113.

¹⁶ A német szöveg magyar fordítását idézi Boronkai Szabolcs: *A „szabadkőműves iga” és a „gyengék vigasza”. Német nyelvű egyházi irodalom a 19. század végi Sopronban*. Soproni Szemle, 56. évf. (2002) 2. sz. 117.

¹⁷ Poszvék Gusztáv: *A szabad kőművesség lényege s feladata. Különös tekintettel honi viszonyainkra*. Sopron–Győr, 1877.

taltak tevékenységükkel szemben. A pályázatot az evangélikus lelkésztanár jelíggel beadott eszmefuttatása nyerte meg, amit a páholy költségén kinyomtatnak.¹⁸ A füzet a szerző teljes nevének feltüntetésével jelent meg. Ez nem volt gyakori a korabeli hazai szabadkőműves kiadványok esetében. Eleinte Poszvék ilyen témájú beszédei is névtelenül hagyták el a nyomdát. A helyi közvélemény idegenkedése mellett valószínűleg az is kilétének eltitkolására ösztönözhetette, hogy egyházi személyként tarthatott a soproni gyülekezet vagy felekezete vezetőinek rosszallásától.¹⁹ 1877-es művének megjelenése után nem érte hátrány, és ezt követően már nem titkolta, hogy a testvéri lánc tagja. Sőt két példányt ő maga adományozott a soproni evangélikus líceum könyvtárának.²⁰

Eszmefuttatása megírásakor Poszvék hasonló témájú németországi kiadványokat használt mintaként. A húsz oldal terjedelmű szöveg szerzője kétfajta módon próbál rokonszenvet kelteni olvasóiban a királyi művészet iránt. Egyrészt igyekszik cáfolni a szabadkőműveséget érő vádakat, eloszlatni a vele kapcsolatos előítéleteket. Másrészt kiemeli szellemi értékeit, és rámutat gyakorlati eredményeire. Mindezt egy képzeletbeli orvos barátjához írt tizenkét levélbe foglalja. Rögtön az elején a szövetséggel szembeni talán legsúlyosabb kifogást tárgyalja. Ez az, hogy a szabadkőművesek olyan titkos közösséget alkotnak, amely társadalmi és erkölcsi téren káros és veszélyes célok megvalósítására törekszik. Ezt visszautasítva azzal érvel, hogy a társaság a dualista korszak Magyarországon nem titkos, hanem zárt. Híszel törvényesen bejegyzett egyesületként működik, és alapszabályait az állami hatóságok jóváhagyták. Ugyanakkor természetesnek tartja azt, hogy egy társulat eldöntheti, mely rendezvényeit látogathatják kívülállók, és melyeken vehetnek részt csak a tagjai. Azokon az összejöveteleken, amelyek zártak, a testvérek nem szönek semmiféle összeesküvést a fennálló társadalmi rend vagy egyes csoportok ellen. Erre vonatkozóan Poszvék kijelenti, hogy a szabadkőművesek „nem töreksenek alattomban erkölcsileg vagy politikailag vétkes célokra, [...] nem függnék titkos főnököktől, kiknek feltétlen engedelmisséggel tartoznának, egyszóval [...] mindabból, mit a világ a sz. kőműveség titkoszerű s tehát veszélyes, kárhozatos voltáról mesél, semmi sem igaz [...]”²¹

Ha a királyi művészet művelőinek nincsenek alattomos politikai és hatalmi törekvései, akkor milyen célt tűznek maguk elé? Erre a kérdésre Poszvék azt a választ adja, hogy a szövetség legfőbb feladatának a hozzá csatlakozók erkölcsi és szellemi tökéletesítését, valamint az egész emberiség fejlődésének előmozdítását tartja. A társasághoz tartozók nemcsak egymást tekintik testvérnak, hanem minden embert. A páholyokból kizárják a vallási, nemzetiségi és faji megkülönböztetést. Ebből a szemléletmódból következik, hogy a szabadkőművesek kozmopoliták. Itt érkezik el a szabadkőműves lelkész a következő vádhoz, amit a szövetséget bírálók gyakran hangoztatnak. Ez az, hogy a szabadkőműveség a hazaszeretetet, a

¹⁸ Berényi: *A soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholy története*, 100.

¹⁹ Boronkai: *A „szabadkőműves iga” és a „gyengék vigasza”*, 117.

²⁰ Müllner Mátyás: *Tudósítvány a dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi soproni lyceumról az 1877/78-diki tanévben*. Sopron, é. n. [1878.], 10–11.

²¹ Poszvék: *A szabad kőműveség lényege s feladata*, 7.

nemzeti érzést lebecsüli vagy egyenesen rombolja. Poszvék ezt a vélekedést elutasítva így ír: „A sz. kőműves bizonyos tekintetben igazi világpolgár. Minden ország, melyben él, előtte egy nagy munkatér, melyen »az istennek magvát« kell hintenie; minden emberek közt úgy érzi magát, mint testvérei között; [...] De hát e miatt családja, nemzete, hazája iránt közönyössé kell-e válnia? Korántsem!”²² A lelkésztanár és szabadkőműves társai nemcsak szavakban fejezték ki a hazaszereget fontosságát, hanem valóban nemzeti érzésű emberek voltak. Ezt bizonyítják egyebek mellett azok a már említett tények, hogy az idő múlásával a német nyelvről a magyar használatára tértek át páholyukban és új nevet választottak közösségüknek.

A szabadkőművesség bemutatását folytatva a szerző hangsúlyozza, hogy a szövetség alapelvei közé tartozik a mindennapi politikai küzdelmektől történő távolmaradás. Ugyanakkor tagjai a demokratizmus híveiként szellemi ellenállást hirdetnek az önkényuralmi rendszerekkel szemben. Elítélik a vallási türelmetlenséget, és elhatárolódnak azoktól az irányzatoktól, amelyek a fennálló társadalmi rendet mindenestül fel akarják számolni. A haladás ügyét békés eszközökkel kívánják előmozdítani, erősítve az emberek előítéletmentes, humánus gondolkodását.²³ Ezt követően Poszvék a szabadkőművesek munkálkodásának körülményeiről és gyakorlatáról ismertet néhány alapvető dolgot. Természetesen csak olyanokat, amiket a kívülállók – szabadkőműves szóhasználattal: a profánok – tudhatnak. Rámutat, hogy a páholyok berendezése, a szertartások és szimbólumok mind azt a célt szolgálják, hogy a királyi művészet művelőinek önismerete növekedjen, és előrehaladjanak a lelki fejlődés és a szellemi kiteljesedés útján. A szövetség rendezvényein, belső életében arra törekednek, hogy a tagok között a külvilágban meglévő vagyoni, nyelvi, politikai és vallási különbségek a lehető legnagyobb mértékben háttérbe szoruljanak, és a testvéri összetartozás tudata erősödjön a közösségben.²⁴

Poszvék Gusztáv elutasítja azt a feltételezést, hogy a szabadkőművesek titkos érdekérvényesítő társaságot alkotnak. Kifejti, hogy a szövetségbe belépőket nem kötelezik arra, hogy a külvilágban a páholyok utasításai alapján cselekedjenek egyes konkrét ügyekben. A testvéri láncba bekapcsolódók bármikor kiléphetnek abból hátrányos következmények nélkül. Mindössze a belépéskor tett azon ígéretüket kell megtartaniuk, hogy a szabadkőművesség belső életéről szerzett ismereteiket nem osztják meg arra illetéktelenekkel.²⁵ A továbbiakban a szerző hangoztatja, hogy a szabadkőművesek hozzájárulhatnak az Osztrák–Magyar Monarchiában meglévő káros társadalmi jelenségek felszámolásához. Közülük a nemzetiségi és felekezeti ellentéteket, az arisztokratikus tekintélytisztelést, az erős és öntudatos polgárság hiányát, valamint a terjedő vallási közönyt és az anyagiassági életsem-

---

²² Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 9.

²³ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 10–12.

²⁴ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 12–17.

²⁵ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 17–19.

léletet említi meg. Úgy látja, hogy ezek ellen az iskolai oktatással és a szabadkőművesség felvilágosító és a társadalmat jobbító tevékenységével lehet eredményesen fellépni.²⁶ Nagy szerepet tulajdonít ezen a téren a vallási közösségeknek is.

Az egyházak és a szabadkőművesség viszonyát illetően Poszvék kifejezi a meggyőződését, hogy a szövetség nem veheti át azok küldetését és társadalmi szerepét, de kiegészítheti azt. Erre vonatkozóan a következőt írja: „Távol vagyok azon hittől, hogy a páholy valaha az egyházat pótolhatná vagy éppen méltóságáról leszoríthatná; de arról erősen vagyok meggyőződve, hogy mindazoknak, »kiknek az egyháztól követelt hit nem dolguk«, biztos támaszt nyújthat, hogy a földiekben egészen el ne merüljenek.”²⁷ A lelkész nem lát ellentmondást abban, hogy egyházi tisztségviselőként szabadkőműves. Kereszténységét harmonikusan össze tudja egyeztetni azzal, hogy a királyi művészet pártolója. Azt, hogy evangélikus lelkipásztori és tanári hivatását őszinte hitéből fakadóan gyakorolja, bizonyítják alábbi szavai is: „[...] örömet látogatom a templomot és igazán tudok épülni a hívő község ájtatos énekén s a lélekemelő prédikáción.”²⁸ Ugyanakkor kifejti azt a véleményét, hogy a vallási szertartásokon nem fejeződik ki annyira az emberek egyenlősége, mint a szabadkőművesek rendezvényein. Ezt egyrészt azzal támasztja alá, hogy az istentiszteleteknek sajátos felekezeti színezetük van, ami elválasztó tényező az egyes egyházak hívei között. Másrészt a lelkészek kiemelt szerepe elkülöníti őket a gyülekezet világi tagjaitól.²⁹ Itt Poszvék megfélekezni látszik arról, hogy az egyenlőség eszméje a szabadkőművesek gyakorlatában sem valósul meg maradéktalanul. Hiszen szervezetükben három alapvető fokozat létezik: inas, legény és mester. Az ő kötelességeiket és jogait ugyanúgy szigorú szabályok szabják meg, mint a szövetségben való viselkedésük módját. A tagok pozícióját nem vagyoni körülményeik vagy társadalmi helyzetük, hanem szabadkőművesi tevékenységük és magatartásuk határozza meg. Hierarchikus tagolódásuk mégis megjelenít egyfajta különbségtételt. Ráadásul a páholyokat irányító főmestereknek kitüntetett szerepük van az ülések vezetésében. Ebben az esetben tetten érhető a kiadvány szerzőjének az az igyekezete, hogy a szabadkőművességet a lehető legkedvezőbb színben tüntesse fel az olvasói előtt. Eszmefuttatása végén Poszvék elismeri, hogy a szabadkőművességről általa megrajzolt kép nem mindig egyezik meg a valósággal. Egyes páholyok működésében, illetve bizonyos testvérek viselkedésében lehetnek bírálható elemek. Hisz azonban abban, hogy ezek a hibák javíthatók, és megszüntetésükre sor kerül.³⁰

Poszvék Gusztáv szabadkőművességről szóló munkája népszerű lett a királyi művészet magyarországi művelőinek körében, és német nyelven is kiadták.³¹ A

²⁶ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 20–22.

²⁷ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 22. A szerző azokon, „kiknek az egyháztól követelt hit nem dolguk”, a vallási tekintetben közömbös embereket érti.

²⁸ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 14. Poszvék a „hívő község” kifejezést a templomi szertartáson jelen levő gyülekezetre vonatkozóan használja.

²⁹ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 14–15.

³⁰ Poszvék: *A szabad kőművesség lényege s feladata*, 22–23.

³¹ Poszvék művét kétszer adták ki németül. Az első kiadás: Poszvék, Gustav: *Wesen und Aufgabe der Freimaurerei mit besonderer Rücksicht auf Oesterreich–Ungarn*. Wien, 1877.

Hajnal című, havonta megjelenő szabadkőműves lap 1878. áprilisi száma ismertette Poszvék művét. A recenzió magát meg nem nevező szerzője elismerően írt a füzetéről, és azt ajánlotta szabadkőműves testvéreinek, hogy szerezzék be, és terjesszék a szövetségük iránt érdeklődők között.³² Hosszú ideig valóban használták a szabadkőművesség népszerűsítésére a kiadványt a profánok körében. Az evangélikus egyházban nem keltett különösebb feltűnést a soproni lelkésztanár írása. Rá érkező nyilvános és komoly reagálásnak csak Gyurátz Ferenc könyve tekinthető, mely *A szabadkőművességről* címmel jelent meg 1886-ban Pápán.³³

A két evangélikus lelkész közül, akiket tanulmányom címében említek, ezért a második Gyurátz Ferenc. Ő 1841. április 27-én született a Sopron vármegyei Alsóbükön.³⁴ Ez a település az időközben Vas vármegyéhez csatolt mai Bük egyik része lett. Édesapja, Gyurátz János földműveléssel szerzett jövedelméből tartotta el szerény anyagi körülmények között élő családját. Gyurátz Ferenc középiskolai és teológiai tanulmányait Sopronban végezte, majd az 1866/67-es tanévben a hallei egyetem hallgatója volt. 1867 szeptemberében lelkésszé avatták. Ezt követően a kővágóörsi evangélikus gyülekezetben volt segédlelkész, és tanított a helyi al-gimnáziumban. 1868 és 1872 között Beled evangélikus közösségének lelkipásztora-ként működött. 1872 őszén került Pápara lelkésznek, és ott élt 1925. május 3-án bekövetkezett haláláig.³⁵ Gyurátz sokat tett a soproninál jóval kisebb lélekszámú és kevesebb anyagi lehetőséggel rendelkező pápai evangélikus egyházkőzség fejlesztéséért. Szolgálatának ideje alatt felépült az új templom és paplak, kibővítették az iskolát, felvirágzott a gyülekezeti élet. A magyarországi reformátusság egyik fellegvárának számító városban növekedett az evangélikusok aktivitása.³⁶ A lelkipásztor jó viszonyt alakított ki a protestáns testvéregyházhoz tartozókkal, de más felekezetek irányában is a nyitottság és a jóindulatú magatartás jellemezte.

Gyurátz Ferenc egyházi pályafutása az évek múlásával szépen ívelt felfelé. 1887-ben egyházkerületi jegyző, 1893-ban pedig az evangélikusok veszprémi egyházmegyéjének esperese lett. 1895-ben megválasztották a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspökévé. Ezt a tisztséget 1916-ig töltötte be, amikor idős kora miatt visszavonult. Ugyanekkor fejezte be lelkészi szolgálatát Pápán.³⁷ Püs-

---

A második: Poszvék, Gustav: *Wesen und Aufgabe der Freimaurerei mit besonderer Rücksicht auf Oesterreich–Ungarn*. Hamburg, 1882.

³² *Irodalom*. »A sz- k-ség lényegéről s hivatásáról.«. *Hajnal*, 5. évf. (1878) 4. sz. 69–70. A - a rövidítés szabadkőműves jele. Teljes alakban a szöveg a következő: A szabad kőműves-ség lényegéről s hivatásáról. Az ismertetés írója pontatlanul idézi Poszvék művének címét.

³³ Gyurátz Ferenc: *A szabadkőművességről*. Szerk., az előszót írta, a jegyzeteket kieg. és az irodalomjegyzéket összeáll. Békés Márton. (A Magyar Nyugat történeti kiskönyvtára 5.) Vasszilvágy, 2007. A tanulmány írásakor Gyurátz eredetileg 1886-ban Pápán megjelent művének 2007-es új kiadását használtam.

³⁴ D. Payr Sándor: *Gyurátz Ferenc életrajza (1841–1925)*. Sopron, 1931. 17.

³⁵ Tóth-Szöllős Mihály (szerk.): *Evangélikus arcképcsarnok*. Budapest, 2002. 53.

³⁶ Fabiny Tibor: *Az evangélikusok Pápán*. In: Kubinyi András (főszerk.): *Tanulmányok Pápa város történetéből. A kezdetektől 1970-ig*. Pápa, 1994. 589–591.

³⁷ Tóth-Szöllős (szerk.): *Evangélikus arcképcsarnok*, 53.

pöki tevékenységét nagy odaadással és lelkiismeretességgel végezte. Sokrétű egyházvezetői munkája részeként külön figyelmet szentelt a vallási egyesületek fejlesztésének, a szegények és elesettek gondozásának, valamint a nevelés ügyének. Az utóbbi téren elért legnagyobb eredménye a kőszegi evangélikus leánykőzépiskola és diákotthon 1899-ben történt megnyitása volt.³⁸ Már lelkészként szerepet vállalt felekezete érdekeinek képviselőjeként a helyi közélet területén. Ez a feladata megnövekedett az egyházi ranglétrán történő feljebb jutásával, és 1907-ben azzal teljesedett ki, hogy az uralkodó az országgyűlés főrendiházának tagjává nevezte ki.³⁹

Az egyházi életben számos testület munkájában és vezetésében vett részt. Jelentős volt irodalmi munkássága is: cikkei, prédikációi és más írásai jelentek meg a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban*, a *Protestáns Papban*, a *Pápai Lapokban* és egyéb kiadványokban. 1875-től az ő szerkesztésében hagyták el a nyomdát a pápai evangélikus gyülekezet évkönyvei. Összeállított evangélikus imakönyveket és agendákat, megírta Luther Márton és Gusztáv Adolf svéd király életrajzát. A szabadkőművességgel foglalkozó könyvét már említettem. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlésein elmondott beszédei annak emlékkönyveiben láttak napvilágot. A tekintélyes protestáns egyesületben 1896-tól 1907-ig ő töltötte be az elnöki tisztséget.⁴⁰ Gyurátz a korabeli magyarországi evangélikusság kiemelkedő vezetői közé tartozott. A dunántúli egyházkerület püspöki tisztségében őt követő Kapi Béla így jellemezte hivatali elődjét: „A munka, kötelesség és akarat embere. Ha rá gondoltam, mindig a sziklából formált ember jutott eszembe. A megalkuvást nem ismerő meggyőződés embere, az önmagával szemben kérlelhetetlenül következetes ember, aki gyengeségében is erős, betegen is egészséges, roskadozva [is] egyenes járású tudott lenni.”⁴¹

Gyurátz Ferencet részben az indította *A szabadkőművességről* címet viselő könyvecskéje megírására, hogy egykori soproni tanárai példáján keresztül látta: az evangélikus egyházi személyek között vannak a testvéri lánchoz tartozók.⁴² Ezt károsnak tartotta vallási közössége szempontjából. Olvasta Poszvék Gusztávnak a szabadkőművességet védő 1877-es munkáját, és művében többször utalt rá, sőt idézett belőle. Gyurátz soproni lelkészársától eltérően nem volt a királyi művészet művelője, ezért nem rendelkezett a szövetségre vonatkozó belső információkkal. Ismereteit a szabadkőművességről szóló művekből szerezte. Nagy körültekintéssel tanulmányozta a korszak magyar, német és francia nyelvű kiadványait.

³⁸ Keveházi László (a szerk. vezetője): *A reformációtól – napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon*. 1. köt. Győr, 2011. 38.

³⁹ Végváry Ferenc – Zimmer Ferenc (szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól*. Budapest, é. n. [1910.] 48.

⁴⁰ Zoványi Jenő: *Gyurátz Ferenc*. In: Zoványi Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. Harmadik javított és bővített kiadás. Szerk.: Dr. Ladányi Sándor. Budapest, 1977. 235–236. A szövegben előforduló agenda protestáns szertartáskönyv.

⁴¹ Kapi Béla: *Lámpás az oltár számolyán. Kapi Béla püspök feljegyzései életéről és szolgálatáról*. Szerk. és a jegyzeteket összeáll. Mirák Katalin. Sopron, 2004. 174.

⁴² D. Payr: *Gyurátz Ferenc életrajza*, 145.

Szabadkőműves és profán szerzők munkáira támaszkodva alakította ki véleményét, ami elutasító volt a társaság irányában.

Eszmefuttatása során Gyurátz hat fejezetre bontva tárgyalja a szabadkőműveség történetét, a szövetségbe való bekerülés módját, a társaság működését és céljait, viszonyulását a kereszténységhez, munkálkodásának eredményét, végül titkos tevékenységének következményeit. Ezek kifejtése közben ismerteti a szabadkőművesekkel szembeni fenntartásait. Egyik fő kifogása a szövetség titkos jellegére vonatkozik. Véleménye az, hogy a múltban talán meg lehetett indokolni a szabadkőművesek titkolózását, a modern polgári társadalomban azonban már semmi nem kényszeríti őket erre a magatartásra. Nyilvánosan hirdetett nemes céljaik – a humanista eszmék gyakorlati megvalósítása és az emberiség fejlődésének segítése – nem férnek össze szervezetük zártságával. Ezért felszólítja a királyi művészet művelőit: „Ha a kőműves testvéreknek céljuk csakugyan az igazság és szabadság temploma, akkor félre a kínai fallal, építsenek nyíltan, szabadon!”⁴³ Azt, hogy a társaság mereven ragaszkodik belső életének az avatatlanok előli eltitkolásához, Gyurátz szerint két okkal lehet magyarázni. Az egyik az, hogy így akarja felkelteni a misztikumhoz vonzódók érdeklődését és gyarapítani tagjai számát. A másik az, hogy a szövetség fenn hangoztatott szép törekvései mögött alantasabb érdekek bújnak meg. Például anyagi és érvényesülési előnyökhöz juttatja a hozzá tartozókat a páholyokon kívüli életben. Ez pedig káros következményekkel jár a társadalom egészére nézve.⁴⁴

A következő fontos dolog, amiért Gyurátz Ferenc bírálja a szabadkőművességet, a társaság egyházakkal kapcsolatos magatartása. Nagy súlyt helyez ennek a témának a tárgyalására, az ezzel foglalkozó oldalak alkotják műve legerjedelmesebb fejezetét. Úgy látja, hogy a szabadkőművesek deista vagy panteista eszmeisége gyengíti, sőt lerombolja a hozzájuk csatlakozók hagyományos vallásos hitét. Ráadásul a páholyokban zárt körben zajló szertartásokkal helyettesíteni akarják a keresztény felekezetek vallási cselekményeit. Ezért a szerző megállapítja: „Állítsa bár a szabadkőművesség, hogy ő nem pótolja az egyházat, tényleg csakugyan az egyház szerepét veszi át [...]”⁴⁵ A korszakban terjedő vallási közömbösség fő okozóinak a szabadkőműveseket tartja. Véleménye szerint az elvallástalanodás nemcsak a kereszténységet gyengíti, hanem az országokat és nemzeteket is, mert: „Dőljenek meg ma a templomok, holnap maga a társadalom hull romokba utánuk.”⁴⁶ Összinte meggyőződéssel hangoztatja, hogy a keresztény erkölcs és szellemiség felette áll a szabadkőműves eszmeiségnek. Ennek bizonyítása során az egyébként tárgyilagosságra törekvő Gyurátz megszépíti a Krisztust követő felekezetek egymáshoz való korabeli viszonyát. A kereszténység megosztottságát és a különböző egyházak éles ellentéteit a ténylegesnél jelentéktelenebbnek tünteti fel,

---

⁴³ Gyurátz: *A szabadkőművességről*, 47.

⁴⁴ Gyurátz: *A szabadkőművességről*, 30., 75–77.

⁴⁵ Gyurátz: *A szabadkőművességről*, 55.

⁴⁶ Gyurátz: *A szabadkőművességről*, 58.

pedig azok a vallási intézményeket bírálók mellett számos hívőben is elégedetlenséget keltettek.⁴⁷

A szabadkőművességet érő vádak között előkelő helyet elfoglaló hazafiatlanság kérdésére szintén kitér a szerző, bár az előzőekhez képest sokkal rövidebben foglalkozik azzal. Megállapítja, hogy a szabadkőművesek kozmopolitának vallják magukat, ez a szemlélet azonban a gyakorlatban meddőnek bizonyul. Ezért kijelenti: „Kinek szemeiben szűk kör az egyház és haza, s a világpolgárság régióit keresi fel munkatérül, az elvesztette lábai alól a szilárd talajt, melyből ha kifáradt, mint Anteus új erőt nyerhetne. Esméivel csilloghat, de csak ide s tova csapong, s valami nagyra, mint saját alkotására nem mutathat a keblére ölelt világon sehol.”⁴⁸

A pápai evangélikusok lelki vezetője művében négyszer utal Poszvék Gusztáv szabadkőművességről szóló írására. Először egy idézetet közöl belőle, amit a páholyok belső képeinek megrajzolásához használ fel.⁴⁹ A második alkalommal bírálja Poszvék azon véleményét, hogy a vallási közöny és az anyagi élet szemlélet terjedésének a szabadkőművesség tevékenysége lehet az egyik hatékony ellen-szere.⁵⁰ A legkeményebb kritikát akkor fogalmazza meg lelkésztársáról a szerző, amikor harmadszor hivatkozik annak munkájára. Azt a részt idézi belőle, ahol Poszvék a vallási szertartások és a páholyokban zajló rendezvények rá gyakorolt hatását hasonlítja össze. Ennek során leírja, hogy a szabadkőművesek körében jobban át tudja élni a testvéri egyenlőség érzését, mint a templomban. Emiatt Gyurácz úgy látja, hogy Poszvék „lelkiéletének súlypontja már nem az egyházban, hanem a páholyban van”.⁵¹ Ebből következik, hogy nem tartja megengedhetőnek azt, hogy egy lelkipásztor szabadkőműves legyen. Utolsó alkalommal ott történik utalás Poszvékra, ahol Gyurácz azt az állítását cáfolja, hogy az istentiszteleteken a lelkész szerepe megzavarja az egyenlőség érzését a hívekben.⁵²

Poszvék Gusztávval ellentétben Gyurácz Ferenc egyértelműen elhatárolódott a szabadkőművességtől. A társaságra vonatkozó bírálatát visszafogott hangvételben, tárgyilagosra törekedve adta elő. Nem követelte ugyan a páholyok működésének betiltását, de óvta keresztény olvasóit a hozzájuk történő csatlakozástól. A két evangélikus lelkész egymástól szögesen eltérő álláspontja jól szemlélteti a korabeli magyarországi társadalomban és a protestáns egyházakban a szabadkőművesekkel kapcsolatban meglevő, radikálisan különböző véleményeket. Az

⁴⁷ Gyurácz: *A szabadkőművességről*, 61.

⁴⁸ Gyurácz: *A szabadkőművességről*, 62. Anteus görög mitológiai alak, aki ereje csökkenésekor a földet megérintve visszanyerte azt.

⁴⁹ Gyurácz: *A szabadkőművességről*, 33.

⁵⁰ Gyurácz: *A szabadkőművességről*, 49–50.

⁵¹ Gyurácz: *A szabadkőművességről*, 55.

⁵² Gyurácz: *A szabadkőművességről*, 64. Gyurácz itt nem írja le Poszvék nevét, de a szövegből világos, hogy az ő művére utal.

elemzett írások adalékokat szolgáltatnak a hazai egyháztörténet eddig kevésbé kutatott részének – a reformáció egyházi és a szabadkőművesség kapcsolatának – jobb megismeréséhez.⁵³

Two Lutheran Ministers' View about Freemasonry in Hungary in the 1870s and 1880s

The period of dualism was a golden age for Freemasonry in Hungary. In addition to ordinary citizens, influential politicians and public figures, as well as famous artists and scientists got acquainted in growing number with the “royal art” of Masonic lodges. There were also Protestant ministers among the Freemasons, although there were often contradictory opinions about the organization in their congregations. Through the example of two Lutheran ministers, the study presents the conflicting views on Freemasonry in the ecclesiastical circles of the era. One of them was Gusztáv Poszvék, a minister from Sopron, who popularized the ideas of Freemasonry in his work published in 1877. The other opinion came from Ferenc Gyurácz. He was the minister of the Lutheran congregation in Pápa when he published his thoughts on Freemasonry in 1886. Gyurácz, unlike Poszvék, wrote in a critical, though objective tone about the society of Freemasons. The analysis of the views of the two respectable ministers provides interesting insights into and a better understanding of the so far neglected part of the history of the Protestant church in Hungary – the relationship between the Reformed churches and Freemasonry.

---

⁵³ A tanulmányban tárgyalt időszak hazai protestáns egyházi személyeinek szabadkőműves páholyokban kifejtett tevékenységére vonatkozó kutatás fő kiindulópontja a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára szabadkőműves iratanyaga lehet. Erre vonatkozóan lásd Pataky Lajosné (összeáll.): *A szabadkőműves szervezetek levéltára. Repertórium*. Budapest, 1967. Ezeket a dokumentumokat egészíthetik ki az egyházi gyűjteményekben – A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára, Evangélikus Országos Levéltár stb. – található források. Értékes adatokat tartalmaznak a korabeli protestáns sajtótermékek is. Közülük példaként említhető a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, valamint a *Protestáns Szemle*. A szabadkőműves közlönyöket (*Hajnal, Kelet*) szintén érdemes tanulmányozni a vizsgálódások során.